

mpc
METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Bc. Miroslava Lauffová

Umelecký prednes poézie a prózy v primárnom vzdelávaní

Osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe

Prešov

2014

Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum, Ševčenkova 11,
850 01 Bratislava

Autor OPS/OSO: Bc., Miroslava Lauffová

Kontakt na autora: Základná umelecká škola, Bernolákova 26, Košice 040 13,
emlauff@gmail.com

Názov OPS/OSO: Umelecký prednes poézie a prózy v primárnom vzdelávaní

Rok vytvorenia OPS/OSO: 2014
VII. kolo výzvy

Odborné stanovisko vypracoval: Lenka Podbehlá

Za obsah a pôvodnosť rukopisu zodpovedá autor. Text neprešiel jazykovou úpravou.

Táto osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe/osvedčená skúsenosť odbornej praxe bola vytvorená z prostriedkov národného projektu Profesionálny a kariérový rast pedagogických zamestnancov.

Projekt je financovaný zo zdrojov Európskej únie.

Kľúčové slová

Artikulácia, hlasové ústroje, hodnotiace kritériá, dramaturgia textov, dýchanie, interpretácia, rozbor textov, prednes, priestorové stvárnenie, súťaženie a súťaživosť.

Anotácia

Cieľom práce je analyzovať jednotlivé zložky, s ktorými pracuje dieťa i pedagóg pri tvorbe prednesu a následne ponúknuť syntézu týchto častí vo vybranom texte. K tejto finálnej fáze – interpretácii umeleckého textu recitátorom vedie sled konkrétnych krokov, vďaka ktorým je možné ľahko odlíšiť text naučený spamäti a osobnú výpoveď recitátora, ktorá v sebe nesie okrem autorových myšlienok i druhý plán – vzťah recitátora k vypovedanému, pôsobenie pedagóga a určité poznanie. Hodnotiace kritériá umeleckého prednesu poézie a prózy, ich jednotlivé prvky môžu byť dobrou pomôckou pre začínajúcich pedagógov.

OBSAH

Úvod	5
1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ	7
1.1 Kľúčové kompetencie	8
2 TECHNIKA UMELECKÉHO PREDNESU	9
2.1 Dych	9
2.2 Artikulácia	15
2.2.1 Uvoľňovacie artikulačné cvičenia.....	16
2.2.2 Vizualizácia	17
2.2.3 Rezonančné cvičenia	18
2.2.4 Upevňovanie samohlások	19
2.2.5 Jazykolamy	20
2.3 Temporytmus prejavu	21
3 UMELECKÝ PREDNES	23
3.1 Výber textov	23
3.2 Princípy práce s prednesovým textom	24
3.3 Dramaturgia prednesových textov	26
3.4 Hodnotiace kritériá umeleckého prednesu.....	28
4 REFLEXIA	29
4.1 Odporúčania pre prax	29
ZÁVER	30
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	31
ZOZNAM PRÍLOH	32

ÚVOD

Umelecký prednes poézie a prózy nie je žiadnou „novou“ témou, no napriek tomu – alebo možno i vďaka tomu, že náš jazyk je živým organizmom neustále reagujúcim na vonkajšie podnety, stáva sa umelecký prednes rovnako životaschopným tvorom schopným opätovne priniesť recitátorom i divákovi niečo zaujímavé. Prednes poézie a prózy síce ani zďaleka nedisponuje takými prostriedkami ako film, či počítačová grafika, no napriek tomu schováva „eso v rukáve“. Tým je dobrý príbeh, či metafora a predovšetkým osobné dobrodružstvo objavovania. Rozdiel je v tomto prípade zrejmy: kým v počítačovej hre, či filmovej produkcii sa stávame divákmi už vymysleného, pasívnymi prijímateľmi predstavy tvorcov, v prípade práce na prednesovom texte sa posúvame sami do roviny tvorcu – a to je to dobrodružstvo, ktoré z televízneho kresla nie je veľmi možné prežiť. Proces tvorby však nastáva len vtedy, ak je za ním ukrytý „rafinovaný“ pedagóg, pretože tak ako nie je možné bez poznania písmen odkrývať čaro slov, či viet, tak nie je možné bez prednesovej abecedy naštartovať celý tvorivý proces. Úloha pedagóga je teda zrejma: zabudnúť na systém „naučsatonaspamät“, ale podstúpiť spolu so žiakom krásnu, tvorivú cestu objavovania aj s rizikom, že na konci nemusí stáť žiak na stupienku víťazov s pomyselnou gloriolou okolo hlavy, prípadne vavrínovým vencom okolo krku.

Hlavnými cieľmi opisovanej pedagogickej skúsenosti *Umelecký prednes poézie a prózy v primárnom vzdelávaní* sú:

- priniesť pedagógom inšpiratívne príbehy zamerané na základné zložky umeleckého prednesu: dych, hlas, reč,
- analyzovať umelecký prednes, jeho jednotlivé zložky,
- ponúknuť cvičenia na zvládnutie technickej stránky umeleckého prednesu,
- cez konkrétne texty ukázať dramaturgické úpravy textu,
- pomenovať hodnotiace kritériá detského umeleckého prednesu.

Motívom k napísaniu tejto práce sa stalo uvedomenie si potreby opätovného pomenovania základných kritérií umeleckého prednesu detí pri každoročnom lektorovaní seminárov venovaných umeleckému prednesu a „porotcovaniu“ v rôznom type súťaží. Pravidelne sa u pedagógov stretávame s viacerými otáznikmi, ktoré sa týkajú správneho výberu textov pre danú kategóriu, následných dramaturgických úprav, výberu z viacerých možností, ktoré text ponúka... Jedným z ďalších otáznikov je náročnosť predlohy a správne uchopenie vybraného textu. Každé dieťa je výnimočné svojim prejavom, naturelom, citlivé na iné nuansy daného textu, a tak ani stokrát „obrecitovaný“ text nemusí byť nudný a nezaujímavý, ale pomocou týchto kritérií je možné pristúpiť k nemu ako k ďalšiemu novému dobrodružstvu.

Práve dobrodružstvo tvorby prednesového textu je veľkou motiváciou pre deti, ktoré opakovane recitujú a je len na učiteľovi, či bude mať recitátor chuť sa do tohto dobrodružstva znova pustiť. S týmto „objavovaním“ je spojené práve riziko, ktoré v sebe nesú rozborové semináre prednesových súťaží. Mnohokrát sa stáva, že porotca sa tak vžije do svojej úlohy, že zabúda na adresáta, ktorým je stále a vždy „malý človek“, ktorý len pred pár minútami prekonal sám seba, dokázal sa postaviť v cudzom prostredí pred iných recitátorov, vypovedal všetky písmená príbehu a navyše divákovi (v tom ideálnom prípade) priniesol i svoj názor, naturel, obavy i radosť. Ak pozabudneme na túto krehkosť, ktorú v sebe každý takýto výkon nesie a necháme sa vtiahnuť do pozície akéhosi vševediaceho kritika, môže sa stať, že dieťaťu „uzatvoríme“ tie pomyselné dvere

dobrodružného objavovania tajomstiev ukrytých v dobrých príbehoch, či básňach. Je nanajvýš potrebné pristupovať k detskému prednesu s veľkou pokorou, pretože pomocou prednesu sa neučí dieťa len správne dýchať, či hovoriť ale i porozumieť myšlienkam, príbehom, hľadá si svoje vzory, pomenúva hodnoty, identifikuje sa s „dobrými rytiermi“, spoznáva dobro a zlo, vytvára si určitý model svojho vlastného života. Dobrá kritika musí povzbudiť a pomenovať v prvom rade to, čo sa podarilo a na čom je dobré stavať.

Umelecký prednes v sebe nesie čaro okamihu – ten istý recitátor, ktorý ešte včera „hviezdil“ v triede, nemusí mať dnes svoj deň, iný recitátor pred divákmi pridá ešte zopár drobností navyše. To je práve tá jedinečnosť, ktorá je inšpiráciou k opätovnému čítaniu a hľadaniu tých „správnych“ textov, k opätovnému „strácaniu času“ pri činnosti tak nepraktickej akou z pohľadu niektorých táto oblasť je. Opak je však pravdou. Umelecký prednes prináša dieťaťu znalosti vo viacerých oblastiach: učí ho premýšľať, pomáha mu vytvárať hodnotový systém, pomocou kladných a záporných hrdinov si dieťa modeluje svoj vlastný hodnotový rebríček, cez rôzne cvičenia si cibrí správnu výslovnosť, učí sa komunikovať, odbúravať trému, zvládať stres vyplývajúci z verejných vystúpení, buduje si sebahodnotenie a v neposlednom rade sa učí porozumieť písanému textu, odkryť jeho tajomstvá.

Opisovaná pedagogická skúsenosť edukačnej praxe ponúka v skratke opis základných zložiek umeleckého prednesu, niekoľko príbehov, pomocou ktorých je možné aplikovať technické cvičenia do praxe zaujímavým spôsobom. Tiež ponúka rozbor konkrétneho textu, prehľadnú tabuľku „oblúbených“ jazykolamov a v prílohe zopár zaujímavých textov a odporúčaných autorov. Vzhľadom na zmenu v propozíciách našej najstaršej recitačnej súťaže Hviezdoslavov Kubín týkajúcu sa rozšírenia I. kategórie o recitátorov 1. ročníkov, ponúkam cvičenia zamerané práve na prácu s najmladšími recitátormi.

Práca je určená pedagógom základných umeleckých škôl – literárno-dramatického odboru (primárne umelecké vzdelávanie) a pedagógom základných škôl pripravujúcich recitátorov na prednesové súťaže, prípadne pracujúcich s recitátormi v recitačných krúžkoch. Hodnotiace kritéria umeleckého prednesu môžu byť pre pedagógov sediacich v porotách detských recitačných súťaží zhrnutím si základných kritérií detského umeleckého prednesu, prípadne rámcom, pomocou ktorého sa budú pri hodnotení orientovať.

V prospech opisovaných aktivít hovoria mnohoročné skúsenosti s prípravou recitátorov všetkých vekových kategórií, absolvovanie seminárov venovaných detskému umeleckému prednesu, seminárov určených porotcom súťaží v umeleckom prednese poézie a prózy, lektorovanie seminárov tematicky zameraných na túto oblasť, tiež lektorovanie metodických dní pre učiteľov ZŠ a MŠ venovaných tejto oblasti.

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Kontext a rámec

Základná umelecká škola ponúka žiakom Literárno-dramatického odboru v prvom stupni prvej časti primárneho vzdelávania predmety: dramatická príprava, dramatika a slovesnosť, pohyb, práca v súbore a **prednes**. Časová dotácia vyučovania prednesu vyplýva z organizačnej formy vyučovania – skupinová, jej dĺžka je jedna vyučovacia hodina.

Žiaci literárno-dramatického odboru 1. časti I. stupňa – primárne umelecké vzdelávanie (1. - 4. ročník ZŠ) nemajú v súčasnosti priestor na prezentáciu svojej práce na súťažných umeleckých prehliadkach umeleckého prednesu poézie a prózy organizovaných špeciálne pre žiakov ZUŠ napriek existencii predmetu prednes už od prvého ročníka (predtým od tretieho ročníka). Prácu žiakov prezentujeme na interných, verejných koncertoch, tematických vystúpeniach, prehliadkach detských recitačných kolektívov a v spolupráci s pedagógmi ZŠ, s ktorými spolupracujeme pri odbornej príprave recitátorov.

Špecifikácia cieľovej skupiny

- **Kategória:** učiteľ,
- **Podkategória pedagogických zamestnancov podľa §13 zákona č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov:** učiteľ literárno-dramatického odboru,
- **Žiak:** žiak základnej umeleckej školy,
- **Vzdelávacia oblasť:** literárno-dramatický odbor,
- **Škola, ročník:** základná umelecká škola, primárne umelecké vzdelávanie, 1.-4.ročník,
- **Vyučovacie predmety:**
 - 1.,2.ročník - dramatická príprava,
 - **prednes,**
 - 3.,4.ročník - dramatika a slovesnosť,
 - pohyb,
 - **prednes,**
 - práca v súbore.
- **Organizačná forma:**
 - 1., 2. ročník – skupinová (podľa počtu detí v skupine, 7-15 žiakov),
 - 3., 4. ročník – skupinová (2-3 žiaci na 1 vyučovaciu jednotku).
- **Obsah predmetu prednes:**

Vyberať vhodné námety, v cvičeniach sa zamerať na dych, reč, hlas, tempo, vytvárať priestor na prirodzený prejav v ústnej podobe, čítaním literatúry upevňovať hodnoty, pomocou slovných hier rozvíjať fantáziu detí, predstavivosť, zmysel pre humor, v kolektívnych cvičeniach upevňovať priateľstvá a rozvíjať zmysel pre partnerstvo a spoluprácu, rozvíjať vzťah detí ku kvalitnej literatúre.
- **Téma opisovanej pedagogickej skúsenosti:**

Prednesové techniky, výber a dramaturgia textov, práca s textom, špecifiká prednesu v prvej kategórii s dôrazom na umelecký prednes v 1. ročníku ZŠ, hodnotiace kritériá umeleckého prednesu.

1.1 Klúčové kompetencie

Formulácia klúčových kompetencií žiakov literárno-dramatického odboru je syntézou štátneho a školského vzdelávacieho programu, ktorá sa realizuje na základe učebných plánov, učebných osnov, metodických materiálov, pedagogicko-organizačných dokumentov. Jej obsah formulujú tiež pedagogické a umelecké rady, odbornovo-metodické komisie, rada školy na základe stanovených cieľov.

V primárnom umeleckom vzdelávaní ŠVP pomenúva ciele, z ktorých vyberáme nasledovné súvisiace s premetom opisovanej pedagogickej skúsenosti:

- rozvíjať kreatívne myslenie,
- rozvíjať emočnú inteligenciu,
- pestovať zmysel pre dobro a krásu,
- budovať v dieťati hodnotový systém a obranyschopnosť voči tlaku reklamy, gýču, preferencii materiálnych hodnôt a podobne,
- usmerňovať dieťa k vyšším duchovným hodnotám,
- venovať sa vkusovej orientácii detí,
- sústavne vzdelávať a rozširovať obzor žiakov – nielen ich odbornej umeleckej úrovne, ale i v oblasti komunikačno-ludskej.

V oblasti reči a slovesnosti sú zadefinované tieto ciele:

- postupne zvládnuť jednoduché slovné vyjadrenie,
- uvedomiť si a neskôr cielene pracovať s dychom,
- zvládnuť výslovnosť hlások, zvládnuť mäkký hlasový začiatok,
- v artikulačných cvičeniach si uvedomiť rytmus a melódiu reči,
- uvedomiť si funkciu dychovej opory,
- uplatniť osvojené schopnosti v individuálnom, kolektívnom prednese.

Z vyššie uvedeného vyplývajú nasledovné **kompetencie** žiakov LDO:

po ukončení umeleckého vzdelania

- majú žiaci schopnosť logicky uvažovať (analýza textu, rozbor textu, dejová línia, pointovanie, definovanie rozdielov medzi vhodnou a nevhodnou prednesovou literatúrou, diferenciacia umeleckej a nekvalitnej literatúry...),
- ovládajú základy literárno-dramatickej štruktúry (členenie – úvod, jadro, záver, pointa, porozumenie obsahu vybraného diela, metodika tvorby umeleckého prednesu),
- ovládajú základnú literárno-dramatickú abecedu (relaxačné a sústred'ovacie cvičenia, výrazový neutrál, správne držanie tela, slovné a logické hry, zmyslové cvičenia: zrak, postreh, pamäť, čuch, chuť, hmat, práca s literárnou predlohou, dychové cvičenia, hlasové cvičenia, rezonančné cvičenia, artikulačné cvičenia, cvičenia zamerané na temporytmus reči, práca s prednesovými textami...), terminológiu a gramotnosť podľa učebných osnov (poézia, próza, divadlo poézie, žánrové rozdiely, dramatizácia textu, dramatická ilustrácia...),
- sú schopní verbálne vyjadriť svoje pocity a postrehy vzťahu výrazových prostriedkov slova a ich účinku na diváka i recitátora.

Po ukončení primárneho vzdelávania ovládajú žiaci základnú literárno-dramatickú abecedu, terminológiu a gramotnosť podľa osnov, sú schopní sa verbálne vyjadriť vo vzťahu k jednotlivým druhom umenia, ovládajú techniku umeleckej tvorby aj interpretácie s ohľadom na vekovo primeranú úroveň.

2 TECHNIKA UMELECKÉHO PREDNESU

Dôležitosť komplexnej prípravy recitátora je možné uvedomiť si a odpozorovať pri recitačných súťažiach, keď sa nám pred očami vystrieda niekoľko desiatok prednesov a my máme možnosť porovnávania. Porovnávania nielen v oblasti samotného pôsobenia prednesu na diváka, ale vo veľmi výraznej miere aj technickú pripravenosť recitátora.

Technicky vyspelejší recitátor má oproti menej skúsenému nesporné výhody – dokáže systematickejšie pracovať s dychom, čoho výsledkom sú logické členenia a zmysluplné vetné celky, napriek tréme sa dokáže pomocou správneho dýchania veľmi rýchlo dostať do neutrálu, z ktorého prináša príbeh alebo báseň, jeho melódia reči sa nevymyká z prirodzeného prejavu a nenesie v sebe spevavé intonácie, „koníkovské“ pokyvkanie hlavou, chvostíky na konci slov, či viet.

Postoj technicky pripraveného recitátora je pevný – tzv. výrazový neutrál. Je jeho oporou nielen v samotnom prednese, ale táto poloha mu navyše ponúka priestor na kontakt s divákom, pomáha mu so zdieľnosťou myšlienky, či celého príbehu. Znamená to, že neprináša len spamäti „odverklíkovany“ zhluk nejakých hlások, ktorého adresátom je obloha, prípadne podlaha, ale celou svojou bytosťou a s naliehavosťou sebe vlastnou sa snaží vypovedať to, čím zaujal a naplnil prednášaný text jeho samého. Táto naliehavosť je, našťastie, vysoko nákazlivá, a tak vďaka takýmto recitátorom je pre diváka i porotcu radosť stráviť niekoľko hodín v tak „dobrej spoločnosti.“

2.1 DYCH

Výpoveď recitátora je nerozlučne spätá s rečou, a tá je tvorená činnosťou rečových orgánov. Tvorba hlasového tónu je podmienená činnosťou hlasiviek, ktoré uvádza do chodu prúd vzduchu. Rytmický pohyb nádychu a výdychu rozvibruje hlasivky a tie nám slúžia ako jeden z hlavných rečových nástrojov. Podľa spôsobu, akým dýchame, rozoznávame tri typy dýchania:

- abdominálne – brušnobránicové – pri nádychu vchádza vzduchový prúd do oblasti brucha, bránica sa znižuje, naplníme dolnú časť pľúc,
- kostálne – hrudné dýchanie – pomocou nádychu roztvárame medzirebrové svaly, naplníme pľúca predovšetkým v strednej časti. Spojenie kostálneho a abdominálneho dýchania tvorí uspokojivú pľúcnu ventiláciu,
- klavikulárne – kľúčne, do hrotov pľúc – plní sa len horná časť pľúc, dvíhajú sa kľúčne kosti, je to najmenej prospešný spôsob dýchania, nepostačuje ani recitátorovi, ani človeku, ktorý nepodáva rečový výkon. (Grohová, 2000).

Plný nádych je najideálnejší, pomocou prepojenia všetkých typov dýchania, dokáže recitátor nielen ekonomicky pracovať s dychom, ale i vypovedať vetné celky logicky a bez nevhodného členenia. Deti, ktoré nedokážu pracovať s dychom, si okrem nepríjemného pocitu pri prednese nezriedka odnášajú aj poškodené hlasivky – dôvodom môže byť napríklad násilné vyrážanie hlások pri krátkom dychu, nenaplnená bránica a nedostatok vzduchu núti recitátora k telovému napätiu až kŕču, celkový dojem z prednesu je nepríjemný – divák sa „trápi“ spolu s recitátorom. V nasledujúcom cvičení ponúkam rozprávku, v ktorej postupne prepojíme niekoľko techník dýchania.

Rozprávka o dýchaní alebo *Príbeh s nafúknutým koncom.*

V primárnom vzdelávaní je motivácia žiakov pri precvičovaní nesmierne dôležitá aj napriek tomu, že títo žiaci potrebujú – paradoxne – najviac času venovať práve technike reči a prejavu.

V prvom ročníku sa deti vyrovnávajú s mnohými zmenami – počnúc prostredím, cez zmenu kolektívu, zvládanie povinností, vyrovnanie sa s určitou zodpovednosťou za seba, svoje správanie, či okolie.

Technické cvičenia, o ktoré sa budeme opierať, sú výsledkom niekoľkoročných skúseností, dbajú na striedavý temporymus, členenie aktívnych a oddychových fáz, nesú v sebe príbeh.

Dychová opora je veľmi dôležitá pri vypovedaní vetného celku, nesprávny dych v kombinácii s trémou je pre malého recitátora cestou k dýchavičnému prejavu spojenom s neprirodzeným členením a intonáciami. Logika textu ustupuje problémom spôsobeným tzv. krátkym dychom, prízvuky nezriedka končia na opačnom konci.

Názov cvičenia: ***Príbeh s nafúknutým koncom*** – rozprávka

Cieľ cvičenia:

- kontrolované dýchanie
- odstránenie zlovykov (krátky dych, dýchanie do hrotov pľúc, dýchavičnosť, nekontrolované členenie viet)
- dychová opora

Priebeh cvičenia:

Učiteľ je hlavným motivátorom a sprievodcom tohto cvičenia, dôvody sú veľmi prozaické. Dychové cvičenia ako súčasť techniky prednesu sú podobne ako nácvik hudobnej etudy nie veľmi zaujímavá záležitosť (obzvlášť pri žiakoch nižších ročníkov), a preto je dôležité priniesť formu, ktorá nebude pre deti nudnou „povinnou jazdou“, ale zaujímavým zážitkom.

Fáza 1: úvodná / začiatok rozprávkového príbehu

Kde bolo, tam bolo, a možno i nebolo... Bolo raz jedno mestečko, ktoré sa volalo NUDÍMSAAŽSPÍM. Jeho obyvatelia sa pomalým tempom potulovali po uliciach, zívali a postávali. Niektorí aj chodili do práce, no len čo tam došli, zdriemli si, až kým ich hlad nepozval na obed.

- V úvodnej fáze vyzveme deti, aby sa prechádzali v priestore (učiteľ je po celý čas súčasťou aktivít), vyzývame ich k zívaniu, kontrolujeme pomalé tempo, komentovaním činnosti v priestore, udržiavame zvolené tempo.
- **Technika:** hlboký nádych a výdych, predlžovanie nádychu, postupné predlžovanie fázy výdychu.

Obrázok 1 Mestečko NUDÍMSAAŽSPÍM
Prameň: vlastný návrh

Obrázok 2 Obyvatelia mestečka
Prameň: vlastný návrh

V miestnej reštaurácii varila slečna Boženka samé dobroty, a keď sa už obyvatelia mestečka po „tvrdó vykonanej práci“ zobudili, ponáhľali sa do reštaurácie. Usadili sa za stoly a čakali na dobroty slečny Boženky.

- Počas týchto viet deti zmenia tempo, chôdza sa zrýchľuje, pomocou jemného klopania na bubienok zvyšujeme tempo – 2-3 minúty, následne sa usadia do tureckého sedu v priestore – kruh.
- Technika: práca s dychom pri zmene temporytmu, skrátenie výdychovej a nádychovej fázy.
- Striedanie pasívnej a aktívnej fázy.

Spoza dverí reštauračnej kuchyne sa plazila taká nádherná vôňa, že obyvatelia mestečka NUDÍMSAAŽSPÍM zatvorili oči a zhlboka vdychovali všetky vône: polievkovú, kuriatkovú, špagetovú, zemiakovú, koláčovú, pizzovú aj zmrzlinovú...

- V 2. fáze deti zhlboka dýchajú, vdychujú pomyselné vône, snažíme sa vyberať jedlá, ktoré sú všeobecne obľúbené – cieľom je nádych (vdychujeme nosom, vydychujeme ústami), nie odpor, učiteľ koriguje atmosféru, pri náznaku nevoľe (menej obľúbené jedlo) meníme jedálny lístok tak, aby sme udržali čo najdlhší časový limit.
- Technika: hlboký nádych a výdych.

Zrazu sa len otvorili dvere do kuchyne a do miestnosti reštaurácie vplávala slečna Boženka nesúca na obrovitej táckni voňavé dobroty. (učiteľ preberá postavu slečny Boženky, prechádza s imaginárnou táckou okolo detí, servíruje im dobroty).

- *Nech sa páči, vaša polievočka, váš rezeň, toto bude asi vaša šunková pizza a toto kuracie stehienko obalené v mede... Ták, to by sme mali. Prajem vám všetkým dobrú chuť.*

/Učiteľ po celý čas pomáha deťom vnímať obsah vypovedaného, po celý čas udržiava pozornosť, neustále sa pýta, dopĺňa obľúbené jedlá, odpovedá/

Ale čo sa nestalo! Slečna Boženka dnes naservírovala veľmi, preveľmi horúce jedlo a obyvatelia mestečka NUDÍMSAAŽSPÍM, si už pri prvom súste popálili ústa.

- *Au! To páli! Ach, moje pery! Pomóc, spálil som si celý jazyk! Aj ja! Aj ja!*

Takto kričali obyvatelia nášho mestečka a snažili sa schladiť si popálené pery, ústa a jazyk.

Obrázok 3 Fúkanie horúceho jedla

Prameň: vlastný návrh

Obrázok 4 Preľaknutý nádych

Prameň: vlastný návrh

- Vyzveme deti, aby spolupracovali, dych sa mení, ochladzujeme si „popálené ústa.“
- **Technika:** krátky staccato dych s dôrazom na výdychovú fázu, dynamická práca s bránicou – najdôležitejšia fáza cvičenia. Cielene pracujeme s brušnými svalmi, bránica vytláča vzduchový prúd v rýchlom tempe von.

Slečna Boženka sa preľakla. A keďže sa preľakla, zhíkla. Takto: - Hi!

- Deti zvyčajne opakujú, každý má potrebu zhíknuť. Napriek tomu, že sa učiteľ tvári, že to mala zhíknuť slečna Boženka, necháme deti opakovať – je to jedna z ďalších fáz práce s dychom. Môžeme i podpornými otázkami pomôcť deťom uvedomiť si zmenu pri práci s dychom v rôznych situáciách. Neskôr pri prednese môžeme pripomínať recitátorovi emocionálny podtón z tohto cvičenia a následne ho využiť pri podobnej situácii z prednesového textu: *...pamätáš si ako sa zľakla slečna Boženka? No, tak to bola veľmi podobná situácia ako táto v texte.* Tak sa vyhneme „papagájovaniu“, opakovaniu intonácií po učiteľovi, ale tvoríme v mysli recitátora jeho vlastnú emocionálnu kotvu.
- **Technika:** krátky nádych – uvedenie si rozdielu medzi dýchaním vo fáze pokoja a pri zmene emócie. Nádych do hrotov pľúc v tomto prípade slúži predovšetkým na uvedenie si rozdielov medzi správnym dýchaním a tzv. krátkym dychom.

Zrazu len slečna Boženka zvolala: Už viem! Musíte to jedlo pofúkať!

A tak sa obyvatelia mestečka NUDÍMSAAŽSPÍM pustili do fúkania: Fúúúúú! Fúúúúúúúú! Fúúúúúúúúúúúúúúúúúú!

- Deti začnú fúkať horúce jedlo, predlžujeme výdych.
- **Technika:** predĺžený výdych, hlboký nádych až do spodného brucha, následné vypustenie všetkého vzduchu. Opakujeme, až kým deti necítia únavu.

Pomoc! – zvolala zrazu slečna Boženka. – Prepánajána! Nechala som otvorené okná! Zvonku sem nalietao páperie z kvitnúcich topoľov! Vidíte tie biele chumáčiky? Musíme ich chytro odfúknuť, nech nepadnú do jedla!

- 3. fáza – vyzveme deti, aby sa postavili – meníme polohu, deti teraz poskakujú po celej miestnosti, snažia sa odfúknuť topoľové chumáčky, pripomíname im kruh v strede miestnosti, kde máme ešte stále umiestnené jedlo. Počas tohto cvičenia pracujeme v druhom pláne s priestorovou orientáciou, umiestnením imaginárneho stola pripomíname deťom členenie priestoru v zmysle divadelných zákonitostí.
- **Technika:** dynamický výdych – odfúknutie chumáčikov, temporytmus dýchania v spojení s fyz. záťažou.

Ďakujem, ďakujem, myslím, že v miestnosti už nezostal ani jeden chumáčik. Môžete si opäť sadnúť k stolu. Mám pre vás k tomuto jedlu pripravený aj špeciálny džús priamo z indického Máhárášvandillí – je to zmes sladkej pramenitej vody z posvätnej studne s dvoma kvapôčkami hadieho séra. Na zdravie.

- Slečna Boženka – učiteľka rozdá deťom imaginárne poháre, deti popíjajú a následne sa začnú meniť na hadíkov. Učiteľka túto zmenu naznačí a poväčšine sú deti v tejto chvíli už tak vtiahnuté do hry, že reagujú takmer okamžite.

Obrázok 5 Výdych – „śśś“
Prameň: vlastný návrh

Obrázok 6 Premena z Máhárášvandillí
Prameň: vlastný návrh

- **Technika:** hlboký nádych v tureckom sede, výdych na zastreté „śśśś“. Ďalšou variáciou je výdych v sede s ľahom na brucho – deti naznačujú plazenie sa ku kamarátovi, ktorý sedí oproti v kruhu. Opakujeme dovtedy, kým trvá účinok „čarovného nápoja“.

Slečna Boženka bola z úspechu džúsovej novinky taká nadšená, že sa rozhodla pripraviť pre všetkých hostí malé prekvapenie. Poprosila ich, aby zatvorili oči a...

- V tejto chvíli skutočne poprosíme deti, aby zatvorili oči, doprostred kruhu zatiaľ rozložíme veľkú farebnú plachtu (používam farebnú nekrčivú látku vanilkovej farby s výraznými ružovo-cyklámenovými kvetmi) a na ňu vysypeme z pripraveného látkového vreca nafúknuté balóniky. Cvičenie už trvá dosť dlho a je potrebné priniesť nový, výrazný impulz.

Ták, milí hostia, môžete otvoriť oči!

- Pre deti je to potešujúca zmena, skvelý strih, každé dieťa má potrebu si chytiť jeden balónik, pohadzovať ho vo vzduchu. Necháme ich, nech sa upokojí prvotné nadšenie, potom opätovne preberáme vedenie hry.

Milí priatelia, tieto balóniky sú pre vás. Ja milujem balóniky. A úplne najradšej mám, keď ich môžem nafukovať. A ešte radšej mám, keď ich môžem vyhadzovať do vzduchu.

- Vyzveme deti, aby vzali do rúk plachtu po jej obvode a začneme hru: ako dlho sa nám podarí vyhadzovať balóniky v plachte bez toho, aby spadli na zem. Môžeme pridávať rôzne variácie hry, pridávame podľa veku detí a ich schopnosti sústrediť sa cvičenia podporujúce partnerský princíp, vzájomné vnímanie sa – **cieľom je aktívny pohyb**, počas ktorého sa riadne zahrejeme a predovšetkým podávame výkon – dych sa kráti, pohyb núti skracovať pauzy medzi výdychom a nádychom, činnosť svalov sa mení, spodná časť brucha sa spevňuje, využívame viac skrátený nádych do hornej časti bránice, medzirebrové dýchanie.

Obrázok 7 Variácie s plachtou
Prameň: vlastný návrh

Obrázok 8 Pod plachtou
Prameň: vlastný návrh

V závere hry sú už deti riadne zadychčané, plachtičku s balónikmi na chvíľu položíme – nastupuje **oddychová fáza**, príbeh slečny Boženky uzatvoríme podľa atmosféry v skupine napríklad: *...A tak sa obyvatelia mestečka vďaka slečne Boženke už nikdy nenudili... A odvtedy obyvatelia mestečka vymysleli „balónobal“ a stali sa v ňom majstrami sveta...* variácie vyplývajú z aktuálneho naladenia a zloženia skupiny.

- Technika: predĺžený nádych a výdych, plánovaná práca s dychom, prehĺbený nádych, predlžovanie času medzi jednotlivými fázami. Relaxačné dýchanie navodzujúce pocit pokoja nasledujúce po aktívnej fáze (hra s balónikmi).

Obrázok 9 Relaxačná fáza dychových cvičení
Prameň: vlastný návrh

Obrázok 10 Výdych na počet dôb
Prameň: vlastný návrh

Existuje niekoľko kvalitných publikácií, ktoré pomerne detailne rozoberajú typy, spôsoby a dôležitosť dýchania v súvislosti s umeleckým prednesom detí (Bekéniová, Grohová, Gracová). V tomto príbehu som sa snažila sprostredkovať vlastné praktické skúsenosti zahŕňajúce teóriu, no podanú originálnym rozprávkovým spôsobom.

2.2 ARTIKULÁCIA

Základné poslanie reči – byť prostriedkom vzájomného dorozumievania sa – môže byť zhatené chybami v artikulácii, nesprávnou výslovnosťou, nezrozumiteľným rečovým prejavom. U malých detí (hovorím o žiakoch 1., 2. ročníka primárneho vzdelávania) sú chyby vo výslovnosti častejšie, postupne sa odstraňujú rôzne zlozvyky, či návyky, rečový prejav sa cieleným pôsobením pedagóga môže výrazne vyčistiť. Ťažšie chyby a poruchy reči by mali mať na starosť odborníci. Pri príprave recitátorov sa venujeme cvičeniam, pomocou ktorých spresňujeme, posádzame a upevňujeme výslovnosť jednotlivých hlások a tým aj samotnú artikuláciu. (Grohová, 2000).

Každá hláska má svoju osobitú artikuláciu, jej nesprávne uchopenie vytvára v samotných slovách a vetách nezrozumiteľné zhľuky, rôzne „inonárodné“ prízvuky, jej chybná výslovnosť výrazne ovplyvňuje kvalitu vypovedaného. Ak k tomu všetkému pridáme „miestny prízvuk“ – špecifická intonácia viet prislúchajúca danému regiónu, obci, môže mať ten istý, dramaturgicky rovnako upravený, preškrtný text skutočne viacero výsledných podôb. Jeden príklad za všetky: rozdiel v akcente na východe a západe krajiny a následné zmäkčovanie a jeho absencia.

Osobitnou kapitolou je výslovnosť „l“, tiež zmäkčovanie (-le, -li). V praxi pri hodnotení prednesov som sa nezriedka stretla s presvedčením pedagóga o existencii dvoch polôh výslovnosti „l“: mäkká alebo tvrdá. Pravidlá slovenského pravopisu, jazykovedný ústav L. Štúra SAV pomerne presne definujú nejednotnosť výslovnosti, tiež v sprievodných textoch zdôrazňujú otvorenú diskusiu v tejto otázke. Z ortoepického hľadiska je skutočne dôležité zachovávať dostatočný rozdiel medzi výslovnosťou „l“ a „l“ (Grohová, 2000), avšak vnímajúc jazyk ako živý organizmus neustále konfrontovaný s realitou – teda ľuďmi, je dôležité zreteľne odlíšiť trojstupňové zmäkčovanie. (V prospech tohto tvrdenia hovorí i osobná skúsenosť – absolvovanie predmetu javisková reč a umelecký prednes u pani profesorky Volkovej, ktorá veľmi dôrazne trvala na tomto rozlíšení).

Tvorba hlások je podmienená (s výnimkou „h“) správnym vedením dychového prúdu v ústnej dutine. Najdôležitejším orgánom zmeny tvaru dutiny, a tým aj premeny výsledného „zvuku“, je jazyk. Dôležité je neopomenúť pri artikulácii funkciu perí, mäkkého a tvrdého podnebia. „Lenivé“ pery majú na starosť brblanie a „zatvorené“ samohlásky, mäkké a tvrdé podnebie plní funkciu „miesta“, na ktorom sa artikuluje. „Lenivý“ jazýček je častí špecialitou žiakov prvých ročníkov, keď ešte u niektorých prevláda maznavý prejav, prípadne zastreté „l“.

Dieťa sa učí opakovaním, prijímaním určitých vzorov správania ale i prejavu – snažme sa teda i v bežnej, hovorovej reči zreteľne vyslovovať všetky „písmenká“, predídeme tak budúcim výslovnostným problémom. Viackrát som sa stretla s tvrdením rodiča o dedičnosti niektorých problémov napríklad výslovnosť „r“, „l“ – najčastejšie chyby, prípadne tzv. „lenivá mluvnica“ – pomalý, splývavý temporytmus v kombinácii

s nezreteľným vyslovovaním niektorých hlások, poväčšine šlo však o „dedičné **návyky**“ a nie o skutočný problém. Väčšina problémových miest sa dala odstrániť bežnými cvičeniami, správnym nasadením, precvičovaním jazyka, odstránením chybných návykov pri tvorbe hlások. Vážnejšie chyby, ktoré patria do rúk odborníkov (logopéd) si v konečnom dôsledku vyžadujú tiež systematické, pravidelné cvičenie a tréning v spolupráci s rodičom.

2.2.1 Uvoľňovacie artikulačné cvičenia

Nasledujúca tabuľka zobrazuje cvičenia zamerané na **uvoľnenie hlasu** pred samotnou prácou na prednesovom texte. Výber cvičení nie je náhodný, v priebehu rokov sa mi overila takáto „skratka“, pomocou ktorej dokážeme v pomerne krátkom časovom slede pripraviť celý prednesový aparát na prednes. Tieto cvičenia (alebo aspoň ich základ) je možné tiež využiť tesne pred prednesovou súťažou na uvoľnenie hlasu, artikulačných orgánov, prípravu recitátora na „výkon“ (väčšina prednesových súťaží sa začína ráno, hlások je ešte zastretý, je potrebné ho uvoľniť, „roztvoriť“).

Tabuľka 1 Uvoľňovacie artikulačné cvičenia

auvex	vyslovujeme s doširoka otvorenými ústami 20x za sebou, spodná sánka sa takmer dotýka krku, dôsledne dbáme na udržanie otvorených perí
baumax	široká výslovnosť, opakujeme 20x, predstavujeme si obrovské jablko, podobne ako pri predchádzajúcom cvičení udržiavame ústa otvorené po celý čas cvičenia (neodporúčam striedať „auvex“ a „baumax“)
tipi tapa tepe topo tupu	Jazyk sa opakovane opiera o prednú časť podnebia, tempo postupne zrýchľujeme spomaľujeme, dôraz na staccato
Bamavaga bemevege bomovogo bumuvugu	Prehnaná artikulácia, sánka sa uvoľňuje nadol, môžeme pridať i jemné krútenie hlavy zboka na bok (kontrola uvoľnenia hlasu, odstránenie napätia v krku)
Mgava mgovo mguvu	Hlas posúvame dopredu, výrazne artikulujeme
Bim bam bom	Ruku si položíme na hrudník, snažíme sa navodiť deťom pocit rozvibrovania hrudnej kosti, dôraz je na predĺženom „m“
pery	Rybičky-prísavníky v akváriu – deti sa premenia na rybičky plávajúce v akváriu, na povel (napríklad pomocou bubienka) sa musia prisasť perami o sklo akvária. Vydržíme 10-15 sekúnd, nasleduje uvoľnenie, opakujeme 20x

jazyk	<p>Čerti – vyplazujeme jazyk v rýchlom tempe, pridávame aj krútenie hlavou (uvoľnenie tónu); riekanka: <i>ble, ble, ble, ble, ble, mne je z teba zle!</i> (využívame pri deťoch, ktoré majú zastreté „l“, môžu nám tak vyjadriť „svoj názor“ na prebiehajúce cvičenie, slúži aj na uvoľnenie atmosféry)</p> <p>U zubára – sedíme u zubára, ale ten sa nám vôbec nepáči, a tak mu nechceme otvoriť ústa, radšej si mi sami urobíme zubnú prehliadku a spočítame zuby jazykom (najskôr kontrolujeme horné, potom dolné zuby, opakujeme)</p>
-------	---

Prameň: vlastný návrh

2.2.2 Vizualizácia

Pri všetkých cvičeniach odporúčam vizualizáciu nosnosti hlasu pomocou imaginárnej „striebornej tácky“, ktorú drží recitátor v ruke a snaží sa vypovedané slovo, či slabiku „uložiť“ na túto tácku. Postupne mu vizualizujeme vzd'alo vanie sa tácky, až skončí v našich rukách.

Obrázok 11 Tipi, tapa, tepe...
Prameň: vlastný návrh

Obrázok 12 Auvex, baumax
Prameň: vlastný návrh

Tieto „pomôcky“ sú s najväčšou pravdepodobnosťou u každého pedagóga iné, štýl práce je osobitý a vyplýva jednak z naturelu učiteľa a jeho vlastných skúseností, jednak z naturelu recitátora. Považujem za dôležité vnímať každého recitátora samostatne, nevnucovať mu overenú šablónu – napokon, to, čo funguje u jedného, nemusí fungovať u iného.

Ďalším zo spôsobov vizualizácie v cvičení je premena detí na bábky. Učiteľ pomocou príbehu premení triedu na bábkové divadlo, žiaci sa premenia na bábky, s ktorými učiteľ „hrá“. Najskôr je dôležité uvedomiť si, že každá bábka má na sebe vodiace povrázky, pomocou ktorých sa dá ovládať. Prestrihnutím niektorého z povrázokov sa „funkcia“ preruší, vypne. Základom cvičenia je uvedomenie si imaginárnych povrázokov vychádzajúcich z tela, cez ktoré nás „herec“ môže viesť. Základná pozícia je kruh, predtým si môžeme v priestore vyskúšať pohyb bábok. Následné cvičenia už realizujeme v kruhu, horný povrázok slúži na spevnenie chrbtového svalstva, jeho prestrihnutie – uvoľnenie.

Obrázok 13 Bábky – spevňovanie chrbtových svalov

Prameň: vlastný návrh

2.2.3 Rezonančné cvičenia

Rezonancia – rezonančné cvičenia majú pre recitátora veľký význam, najmä ak si uvedomíme, že zvučnosť (nosnosť) a farba hlasu na nás vplyvajú počas celého prednesu a sú dôležitým faktorom toho, či sme schopní prednes **počuť** (tichý, slabý hlas, ktorý sa nenesie v priestore kontra zvučný, dobre posadený hlas schopný osloviť aj diváka v zadnom rade) a **počúvať** (neprijemná farba hlasu, vysoko posadený, škriekavý, maznavý tón hlasu, prípadne „zapadnutý“ knedlík kontra zvučný, posadený hlások, príjemne rezonujúci v hrudnej dutine schopný vypovedať rôzne odtiene emócií).

Dobrá rezonancia hlasu zabraňuje hlasovej únave, ak prúd vzduchu správne rozvibruje hlasivky v primerane otvorených rezonančných dutinách, predchádzame poškodeniu hlasiviek. Pri umeleckom prednese všetko so všetkým súvisí, pri začiatkoch dbáme predovšetkým na správnu artikuláciu, otvorené hlásky, posadený hlas (snažíme sa vylúčiť „maznavý“ tón), dostatočný nádych (snažíme sa odstrániť krátke prídychy do hrotov pľúc), logické členenie.

Rezonančné cvičenie KATEDRÁLA:

Veľmi zaujímavým cvičením zameraným na rezonanciu je KATEDRÁLA. Toto obľúbené cvičenie skutočne pomáha deťom uvedomiť si zvuk – nie je podmienené vekom, aj keď motivácia sa vekom, samozrejme, mení. Mladší žiaci chcú v prvom rade „ísť dovnútra katedrály“, starší sa menia na detektívov a hľadajú „diery“ v katedrále.

Postup:

- najvhodnejší počet: 10-12 detí, viac detí nedokáže vytvoriť kupolu katedrály, menej detí nedokáže uzatvoriť kruh,
- deti sa postaví do kruhu, ramenami sa tesne dotýkajú. Doprostred kruhu sa usadí vybrané dieťa, zatvorí oči. Ostatní rukami vytvoria nad hlavami kupolu katedrály. Učiteľ obchádza okolo detí a rozpráva príbeh o stredovekých stavbách, mníchoch, ktorí tam žili a piesňach, ktoré spievali (snažíme sa prispôbiť jazyk detskému poslucháčovi). Vyzve deti, aby rozozvučali katedrálu – nasleduje „brumendo“, hlas sa snažíme opierať o hrudnú kosť, predstavujeme si tajomné zákutia chrámu. Počas chôdze sa nenúteno dotkneme niektorého z detí. Položením ruky na rameno jedného z detí vzniká „diera v katedrále“ – na tento povel prestane dieťa spievať. Dieťa sediace uprostred katedrály má identifikovať „dieru“. Opakujeme, kým sa nevystriedajú všetci, „dole“ v katedrále je to neopakovateľný zážitok.

Hrudná rezonancia vnáša do prednesu prirodzený prejav predovšetkým emotívnych častí prednesu. Práve tam majú totiž menšie deti tendenciu zvyšovať hlások, tlačíť ho „na krk“. Táto poloha je nielen nepríjemná pre ucho poslucháča, ale i pre samotné hlasivky. Rozvibrovanie hrudného tónu môžeme realizovať pomocou jednoduchých zvukov: vírtanie, bučanie, zvonenie... Po celý čas si jednou rukou držíme hrudník, vnímame jeho chvenie.

Pri hlavovej rezonancii tlačíme zvuk dopredu a hore, otvárame mäkké podnebie (cez nádych), až kým nepocitujeme mierny závrat, šteklenie v nose, na perách.

2.2.4 Upevňovanie samohlások

Čistý recitačný prejav v sebe nesie hĺbku myšlienky a ľahkosť prejavu. Ten je možné dosiahnuť kombináciou techniky reči, porozumenia obsahu vypovedaného a osobnostným vkladom recitátora. K technikám, ktoré podmieňujú ľahkosť prejavu patrí i správna výslovnosť a posadenie samohlások. Každú z nich charakterizuje iná poloha rečových orgánov, rozdielne naplnenie rezonančných dutín, iná poloha jazyka. Rozdiel vo výslovnosti môže byť ovplyvnený i samotným temporytmom prejavu, emocionálnym zafarbením prednášaného textu, prechodom zo spisovného jazyka k nárečiu (v bežnej, hovorovej reči).

V nasledujúcej tabuľke ponúkam zopár cvičení slúžiacich na upevňovanie správnej výslovnosti samohlások. Tento výber zohľadňuje všetky samohlásky a súčasne je tvorený tak, aby netrval príliš dlho – nie je našim cieľom dieťa „otráviť“, ale zostať v rovine hry. Žiaci 1. ročníka môžu mať toto cvičenie zakomponované do rozprávky.

Tabuľka 2 Cvičenia na upevňovanie samohlások

A	mama dáva; bába máva; malá Maja mala páva; mám rada jarné rána Má mama Mateja, či nemá mama Mateja?
E	zelené jelene; meleme a nemeleme; lezie, lezie po železe; lejeme či nelejeme Teta ťahá teľa z tieňa.
I	Lilililing, cililililing!; vinní sú či nevinní?; sivý výr sypal syr; tipi, tipi, tipi Lízal jeden lilipután lilavkasté lízatko.
O	okolo kotla klokotá Topľa; hrom do toho; môj, tvoj; koleso, koleso, okolesilo sa Pokrokový prorok prorokoval pokrok.
U	bubnuje bubon bum, bum bum!; kuku, kuku, kukučka kuká!; úžasný úpal, úplný spln Juro jura ruje, Juro neruj Jura!

Prameň: vlastný návrh

Najdôležitejší je okrem správnej výslovnosti časový limit realizovaných cvičení. Doba pozornosti závisí od zloženia triedy i veku detí. Postupne môžeme pridávať viacero variácií, tiež cvičenia na vyrovnávanie vokálov: napríklad striedanie viazaných a izolovaných slabík *va-ve-vi-vo-vu; vá-vé-ví-vó-vú; ba-be-bi-bo-bu; bá-bé-bí-bó-bú*. Dbáme na čistú výslovnosť, jasné znenie samohlások, pridávame dôraz.

2.2.5 Jazykolamy

Pri výbere samotných jazykolamov odporúčam sústrediť sa na tie zhluky hlások, ktoré spôsobujú recitátorovi najväčšie problémy, vyberať cielene tie, pomocou ktorých posilňujeme najslabšie miesta recitátora. Pri skupinových cvičeniach je dobré prejsť celú škálu zahŕňajúcu všetky hlásky, pri individuálnej práci vyberáme a pracujeme na problematických miestach jednotlivca.

Tabuľka 3 Jazykolamy

Na klavíri hrala Klára Kráľová	Krab kára raka za zababranú krabicu
Teta ťahá tel'a z tieňa	Kvapka kvapla, kvapka kvapla
Pokopete mi ten Popocatepetl, či nepokopete mi ten Popocatepetl?	Hlavnú rolu lorda Rolfa hral Vladimír Leraus a alternoval ho Leopold Haverl
Šísovo súsošie: Šťastný sen	Šura češe Sašu, Šura češe Sašu
Pštros, pštrosica a pštrosíčatá, to je, prosím, pekná čata	Strakatá straka trkotala s traktorom
Klotilda Kloktová kloktala kloktadlo	Dolár, libra, rubel'
Ornitológ Kornel v októbri omdlel	To ti tuto tato táto teta tyká?
Juro Jura ruje, Fero fujaruje	Klobučníčka, klobučník, kládli klobúk na ručník
Je Oliver olivrejovaný, či nie je Oliver olivrejovaný?	Plch pchal chl'p z bích
Strč prst skrz krk	A ten náš jaloviar dávno vyjaloviaroval

Prameň: vlastný návrh

Jazykolamy sú nesmierne dôležitou súčasťou technickej prípravy recitátora, ich výber je podmienený vekom detí a ich individuálnymi schopnosťami. Postupujeme od jednoduchších k zložitejším (počiatkový neúspech by ich mohol odradiť), postupne pridávame náročnejšie. Prípadný neúspech je dôvodom na povzbudenie, spomalenie tempa, pridanie prízvuku na dominantnú slabiku – sprehl'adníme vetný celok.

Tieto cvičenia si vyžadujú určitú rytmizáciu v prejave, o ktorú sa môžeme postarať jednak pomocou dôrazu na vybranú slabiku, a tiež pomocou jednoduchých hudobných nástrojov (triangel, paličky, bubienok). Nie je nutné hovoriť jazykolamy v strnulej polohe, môžeme kráčať do kruhu, na konci jazykolamu zmeniť smer, meniť smer po

dvoch opakovaníach, prípadne vytvoriť so žiakmi kánon (odporúčaný jazykolam: Má mama Mateja, či nemá mama Mateja. – obsahuje zapamätateľný vnútorný rytmus, deťom sa s ním ľahko pracuje). Najdôležitejšie však je ustriehnuť hranicu medzi zábavou a nudným cvičením a súčasne udržať kvalitu cvičenia, ktoré je prudko zábavné.

2.3 TEMPORYTMUS PREJAVU

Tempo – stupeň rýchlosti prehovoru ovplyvnený predovšetkým: obsahom, zámerom, vnútorným naladením recitátora, vonkajšími okolnosťami.

Rytmus – pravidelné striedanie a opakovanie rovnakých prvkov v čase. (Grohová, 2000).

Kzvukovým prostriedkom reči patrí okrem časovej modulácie – pauzy, silovej modulácie – prízvuk, dôraz, dynamika prejavu, tónovej modulácie – intonácia, melodika prejavu, aj tempo a rytmus. Tie patria do prvej kategórie vymenovaných a budeme sa im venovať o trošku viac.

Pauza má v umeleckom prednese nezastupiteľné miesto – je určujúca už pri prvom kontakte recitátora s publikom – malá pauza tesne po zaujatí recitátorského miesta pritiahne pozornosť diváka, sústredí dianie v miestnosti na osobu recitátora, pauza pred záverečnou vetou – finále prednesu môže ponúknuť divákovi skutočnú pointu, neočakávaná pauza v texte „prebudí“ poslucháča a donúti ho zamyslieť sa nad obsahom vypovedaného, správna pauza – *práca s momentom ticha* – dodá umeleckému textu to správne napätie a udrží pozornosť diváka počas celého prednesu.

Rytmus textu v jeho finálnej podobe súvisí s cieľným využívaním pauzy v kombinácii ostatnými zložkami prednesu a práve rytmus sa môže stať pre prednes jedným z prostriedkov posúvajúcich text do roviny výnimočných. Jeho pravidelnosť môže text naopak premeniť na rovnako znejúce rytmické celky, ktoré pre poslucháča vytvoria len zhuk nezrozumiteľných písmen – akúsi monotónnu melódiu. Aby sme vedeli dobre pracovať s rytmom, potrebujeme si najskôr uvedomiť jeho silu. Považujem za dôležité pri práci s recitátorom pravidelne opakovať rytmické cvičenia. Na to, aby mohol recitátor cielene meniť temporytmus prednesu, musí byť zručný v základných rytmických variáciách. V nasledujúcich riadkoch ponúkam niekoľko rytmických variácií osvedčených pri práci s mladšími žiakmi.

Postup: MALÁ KLÁRA KRÁJA KRABA – rytmické cvičenie

Deti stoja v dvoch radoch na opačných koncoch miestnosti oproti sebe (šachovnica), učiteľ udá základný rytmus – 2/4, neskôr vo variáciách 4/4, 3/4. (v nižších ročníkoch dbáme na ukotvenie základného rytmu, vo vyšších pridávame zložitejšie variácie).

- V úvodnej fáze učiteľ pomocou bubienka určí základný rytmus – 2/4, žiaci opakujú (stoja na mieste).
- Pridáme jazykolam: *Malá Klára krája kraba*. – opakujeme, kým si nie sú všetci istí textom, kým jazykolam neznie plynulo a hladko v danom rytme.
- Na povel začnú deti kráčať oproti sebe v danom tempe, hovoria jazykolam, na konci miestnosti sa bez prerušenia otočia a vracajú sa späť. Neprestávame

pomáhať udržiavať tempo, po celý čas sa snažíme udržať rady a medzery medzi nimi. Ak zvládneme túto fázu (zvyčajne sa neobíde bez vtipných situácií a smiechu), pridáme náročnejšie delenie: potlesk rúk na každú slabiku (osminky), nohy zostávajú v pôvodnom rytme. Neskôr vymeníme, v záverečnej fáze má každý rad opačne nastavené nohy a ruky (osminky, štvrtky).

- **Variácie:**

- druhý rad začína neskôr – na druhú, tretiu, štvrtú dobu,
- meníme dôraz: najskôr na prvú slabiku, potom opačne,
- meníme charakter postáv – vo fáze, keď cvičenie prestáva byť zaujímavým a stáva sa nudnou rutinou,
- pridáme deťom jednoduché hudobné nástroje – vytvoríme **orchester**,
- prenecháme vedenie skupiny niektorému z detí – stáva sa **dirigentom**.

Rytmický kruh:

- jednoduché cvičenie, ktoré zvládnu žiaci od prvých ročníkov – je to pre nich dôležitý motivačný moment, vďaka ktorému pracujeme aj na upevňovaní princípu partnerstva (využitie v skupinovej práci pri tvorbe etúd),
- žiaci kráčajú v kruhu v určenom tempe, učiteľ udáva rytmus pomocou tamburíny, mení tempo – zrýchľuje, spomaľuje, žiaci kopírujú zvolený rytmus,
- jazykolamy: *Pes spí, psi spia; Na klavíri hrala Klára kráľova; Prokop, pole pokop; Šísovo súsošie: Šťastný sen...*,
- dôležité je, aby mali jazykolamy uchopiteľný rytmus, aby neboli pre dieťa priveľkou prekážkou v rytmizácii – len tak môže byť na konci spokojné (ej, ale som to dobre zvládol!).
- **Variácie:**
 - Deti stoja v kruhu, učiteľ vypovie rytmický celok „svojštinou“ – vlastný vymyslený jazyk, ktorému pomocou výrazne intonácie dodávame obsah. Napríklad: *bamavaga bamba, gambalamba danga* čo môžeme preložiť: *na klavíri hrala Klára kráľova*, alebo *sven den, ben hen* čo v preklade znamená: *Pes spí, psi spia*.
 - Najskôr vyberáme vetné celky (v „svojštine“), ktoré deťom evokujú už zvládnuté rytmické celky (známe jazykolamy), neskôr používame „svojštinu“ v etudách ako zástupný jazyk. Ak deti zvládnu jej používanie naviazané na konkrétnu intonáciu, dokážu to neskôr využiť v bežných dialógoch.
- **Kánon:**
 - Deti sedia v kruhu, učiteľ povie dlhší jazykolam napríklad: *Klotilda Kloktová kloktala kloktadlo* alebo *To ti tuto tato táto teta tyká?*, nasleduje zvuková reťaz, počas ktorej deti postupne vypovedia jazykolam. Spočiatku učiteľ pomáha –

určuje tú správnu dobu začiatku textu, neskôr, keď deti „chytia rytmus“, stáva sa členom kruhu. Rytmus po celý čas udržiavame úderom rúk na stehná, potleskom.

Zvládnutie rytmických cvičení znamená tiež uvedomenie si rytmických rozdielov, ktoré vieme využiť pri samotnej práci s prednesovým textom – ciele pauzovanie, zvládnutie primeraného tempa napriek tréme, členenie logických celkov, pointa.

3 UMELECKÝ PREDNES

Majúc na pamäti dlhoročné diskusie o tom, či môže byť detský prednes umelecký, dovoľm si ho pokojne posunúť do kategórie „umeleckosti“. Dôvod je prostý: ak dokáže detský recitátor vypovedať v texte viac ako všetky písmenká, ak dokáže textu dodať druhý, niekedy i tretí plán, podáva ho s patričným nadhľadom a odstupom, a ak doň vloží ešte i vlastný názor na vypovedané, je to umelecký prednes.

Kritérium umeleckosti v detskom prednese mladších žiakov, obzvlášť žiakov prvých ročníkov, je potrebné prispôbiť spôsobilosti „malého“ recitátora a jeho schopnosti porozumieť, spracovať a vypovedať. Mnohí recitátori nás však každoročne presvedčajú, že dokážu zaujať k prednesovému textu svoj vlastný postoj, dokážu sa vyhrať so slovnými hračkami, vedia oceniť vzájomné spolupôsobenie s divákom.

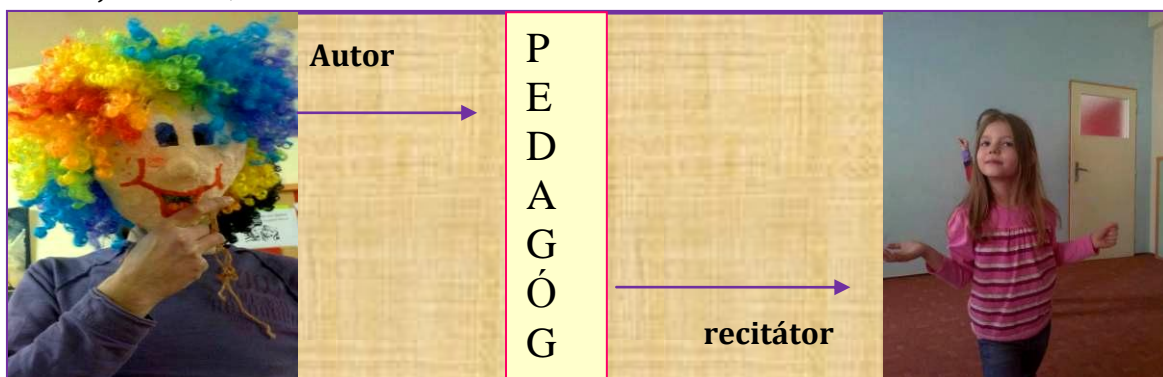
Nasledujúce podkapitoly budú venované výberu a dramaturgii textov, postojom recitátora a celkového dojmu z prednesu poézie, či prózy.

3.1 Výber textov

Dramaturgia textu – tento pojem v sebe zahŕňa nielen výber textu, ale i jeho dramaturgické spracovanie – úpravu textov, skracovanie, spájanie, v prípade básní koláž, montáž a podobne.

Výber textov pre recitátorov je pre pedagóga často nerozlúsknuteľným orieškom. „Stará dobrá klasika“ je „obrecitovaná“ a ponuka kníhkupectiev je síce široká, no nie vždy sa v záplave kníh podarí nájsť text, ktorý môžeme titulovať prívlastkom *umelecký*. Krásne, farebné ilustrácie nových a voňavých kníh charakterizuje skvelá grafika, kvalitný papier, dokonalá propagácia. Ak vezmete dieťa do kníhkupectva, je to prvotné kritérium jeho výberu: farba, krása, veľkosť. V tomto kontexte niektoré drobné a pritom tak dobré knižičky pre deti pôsobia priam stratene, čo môže byť impulzom na dobrodružnú výpravu za dobrým príbehom, či básňou.

Dobrodružstvo objavovania, čaro príbehu dokáže oceniť každé dieťa, preto je pre nás nesmierne dôležité od prvého kontaktu recitátora s prednesovým textom pracovať s ním ako s „pokladom“ tej najvyššej ceny. Text bude mať v rukách recitátora presne takú hodnotu, akú mu dá pedagóg. Ak ten bude s nadšením rozprávať o skvelých obrazoch, vtipných scénach, perfektnej bodke, dieťa sa naladí na podobnú „vlnu“ a stane sa tiež objaviteľom, bádateľom v čarovnom svete kníh.

Obrázok 14 Cesta prednesového textu

Prameň: vlastný návrh

Výber uskutočňujeme **cielene** pre adresáta – vnímame recitátora, jeho osobnosť a prihliadame na všetky špecifiká – okrem iného i typ súťaže (ak ide o výber súťažného textu) – následne pripravíme niekoľko vhodných textov. Táto fáza je veľmi dôležitá, recitátora je dobré viesť od prvého momentu práce s prednesovým textom k tomu, že výber je jeho rozhodnutím, jeho voľbou. Starší recitátori sa vďaka tomuto prístupu stávajú vo fáze výberu **aktívnymi** partnermi, sami čítajú knihy, hodnotia umeleckosť textu, prípadne ho zaradia do kategórií textov, ktoré sa síce dobre čítajú, ale sú nerecitovateľné. Rozhodne by sme nemali predložiť pred recitátora text s dodatkom: *...do piatku sa to nauč...* Niektoré prednesy potom v priestore skutočne pôsobia ako povinná jazda bez akéhokoľvek zmyslu, či cieľa. Táto fáza – **prijatie hodnoty textu** je len a len v rukách pedagóga. Vo vyšších ročníkoch to môže byť spoločná, príjemná dobrodružná výprava.

- poznámka: odporúčam vyvarovať sa pri výbere prednesových textov úryvkom z „dievčenských“ románov, textom, ktoré zreteľne reflektujú optiku dospelého (stačí základná otázka: skutočne by sa dieťa zaujímalo o túto tému? Povedala by to moja sedemročná, osemročná dcéra? Čo najviac rezonuje v triede? Naozaj dieťa zaujíma „smotánkovská“ oblasť?)
- výber poézie je trošku jednoduchší v počte skvelých prednesových textov (Hevier, Feldek, Moravčík, Bendová...)pre tento vek recitátora (1.-3.ročník ZŠ), no zložitejší, ak nechceme používať texty stokrát „obrecitované“ a máme potrebu nájsť hodnotný, umelecký text písaný v súčasnej dobe (v prílohe uvádzam zoznam zaujímavých autorov).

3.2 Princípy práce s prednesovým textom

Pri práci s umeleckým textom mávam na pamäti zopár princípov, ktoré tvoria rámec tejto činnosti. Na konci práce je POINTA, ktorej predchádza výber, motivácia, koncepcia, dramaturgia, samotný prednes. K tomu, aby som sa s malým recitátorom dopracovala k poslednej fáze využívam nasledujúce princípy – uvedené zobrazenia je možné vytlačiť a využiť v triede ako názornú pomôcku pri práci s prednesovým textom:

PRINCÍP ZROZUMITEĽNOSTI

- 🌸 **zrozumiteľnosť vo vzťahu:**
 - 1) **k recitátorovi**
 - 2) **k divákovi**
- 🌸 **rozbor**
- 🌸 **správne pochopenie**
- 🌸 **výklad textu**

Obrázok 15 Princíp zrozumiteľnosti

Prameň: vlastný návrh

PRINCÍP JEDNODUCHOSTI

❖ VÝSTAVBA

❖ GRADÁCIA

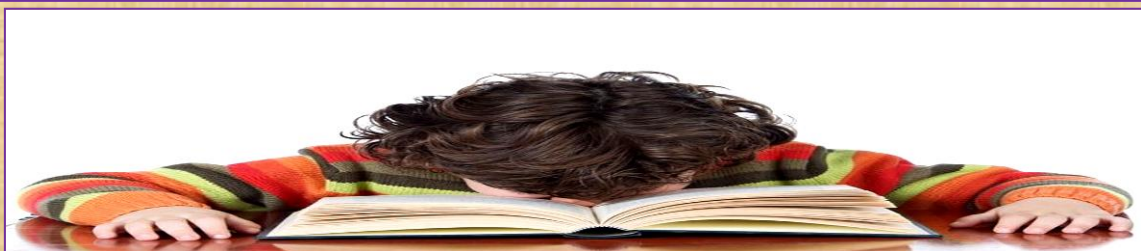
❖ POINTA

„... i v jednoduchosti sa môže skrývať hĺbka a naopak v komplikovanom sa môže ukrývať prázdnota...“

Obrázok 16 Princíp JEDNODUCHOSTI

Prameň: vlastný návrh

PRINCÍP ŽIVOSTI

- úprimný záujem o obsah hovoreného
- živý záujem o poslucháča
- tvorivosť v práci s výrazovými prostriedkami
- presvedčivosť
- bezduchý prejav nenájde adresáta

Dvakrát meraj a raz rež!

...prílišná dramatickosť môže pôsobiť teatrálna a odpudzujúco

Obrázok 17 Princíp ŽIVOSTI

Prameň: vlastný návrh

Uvedené princípy je možné využívať priebežne pri príprave akéhokoľvek textu. Systém prednesových súťaží prináša okrem iného i žánrovú pestrosť: Dobšinského Košice – rozprávky, Slovo bez hraníc – poézia a próza bez žánrového a jazykového obmedzenia (aj prednesy v cudzom jazyku), A slovo bolo u Boha – tematicky ladená poézia a próza, Šaliensky Maťko – povesti, Hviezdoslavov Kubín – poézia a próza.

Naša najstaršia prednesová súťaž Hviezdoslavov Kubín otvorila v tomto roku I. kategóriu aj pre recitátorov prvých ročníkov základných škôl, čo znamená spestrenie v rámci prednesov a súčasne aj viacero otáznikov súvisiacich s prípravou recitátora. Prierez technických cvičení som ponúkla v predchádzajúcich kapitolách.

3.3 Dramaturgia prednesových textov

Ak je recitátor slušne“ technicky pripravený, môžeme pracovať priamo s textom. Jeho úprava (väčšina prednesových textov potrebuje upraviť) súvisí predovšetkým s dvomi oblasťami: dĺžka a dynamika. Každá kategória má svoj časový limit:

I. a II. kategória– maximálne: 5 minút / poézia, 6 minút / próza,

III. kategória– maximálne: 6 minút / poézia, 8 minút / próza.

Úpravu textov sa snažíme robiť maximálne citlivo s úctou k autorovi a s ohľadom na obsah textu, zachovanie dejovej línie, hlavnej myšlienky a predovšetkým pointy. Dotknúť sa môžeme v prozaickom texte častí, ktoré sú popisné (ak ide o viacnásobný opis prostredia, hrdinov, deja), opakovaných sekvencií (*...povedal Karol, ...dodal Karol, ...ozval sa Karol...*), v ktorých poslucháč jednoznačne identifikuje postavy, prípadne častí, ktoré „dovysvetľujúvajú“ dej priamo nesúvisiaci s hlavnou témou príbehu.

V poetických textoch sa skôr pasujeme opačným problémom – krátke básne nespĺňajú časový limit. V tomto prípade môžeme využiť koláž, montáž... nájdeme spoločný prvok, motív, prípadne iný „kľúč“, na základe ktorého uskutočníme výber básní a následné usporiadanie. Odporúčam literatúru od J. Čajkovej, ktorá jasne a zrozumiteľne charakterizuje tieto „kľúče“.

V nasledujúcich riadkoch ponúkam vzorový prozaický text – upravený podľa spomínaných kritérií.

<i>Daniel Hevier: S nosom na prechádzke</i>	→ upravené pre dievča
Od rána ma hneval nos: Pffff! Pfff! Nad všetkým ohŕňal nos. Nič sa mu nepozdávalo. Prskal ako nervózny pudlák. Do všetkého pchal nos!	→ úvodná informácia pre diváka – O ČOM budeme rozprávať
Keď zazvonil poštár, tak silno naň zatrúbil, že poštár odhodil poštársku tašku a pustil sa do behu. Počula som, ako v behu lapá dych: „Tí ľudia už naozaj nevedia, čo robiť od roztopaše. V byte chovať slona, kto to kedy videl!“	→ charakter postavy – prvé pomenovanie
Príhoda s poštárom ma trochu rozveselila, lebo upal'oval náramne smiešne. Ale výchova je výchova! Takže zavolala som si svoj nos. Vlastne som si ho ani volať nemusela, veď som ho mala rovno pod nosom. „Počuj, ty nespratník, čo ti to dnes sadlo popod nos. Vidím ti na nose, že ti voľačo je! Tak ma nevod' za nos ! Správaj sa slušne, lebo ťa pošlem do kúta...“ „Pfff, pppfff,“ hundral si môj nos “ „Zanedbávaš ma, nevenuješ mi takú pozornosť ako iným! Napríklad očiam. Ukazuješ im obrazy, čítaš nimi smiešne rozprávky a chodíš do kina...“ Nos začal posmrkávať: „A čo ja? Kedy si mi naposledy dala niečo príjemné a lahodné ovoňať? Nejaké cudzokrajné kvety!“ „No, len nebud' taký horenos! Zoberiem ťa na prechádzku.“	→ vzťah recitátora k nosu → akcia – reakcia → priama reč – priestor pre prednesové „farbičky“, variácie, využívame naturel recitátora

<p>Kam?“ potiahol nosom môj nos. „Rovno za nosom!“</p> <p>A tak sme sa vybrali na prechádzku – môj nos a ja. Vyšli sme si na lúku. Môj nos bol v siedmom nebi. „MMMMMMMM, to je vôňa, to je vônička! Cítiš: harmanček! A materina dúška! Ach, fialky! Ú, u-te-še-né, utešenučké!“ Môj nos mal veru dobrý nos na podobné kvetinové záležitosti. Keď sa dosýta navoňal lúčnej vône, vrátili sme sa do mesta. Nos zhlboka dýchal a vravel mi: „Ach, cítiš: tamten pán používa zubnú pastu značky Bimbam. A tá pani, cítiš tú vôňu...to bude dámska voňavka značky Hapčí! Počkaj, zistím to!“ Ale pani nám ukázala dlhý nos a stratila sa v obchode s kozmetikou. Vybrali sme sa do kvetinárstva. Môj nos bol v ôsmom nebi: Fíha, toľko vôní! Mmmm! To je ono, nie ako v našom byte... Zhlboka vdýchni: cítiš, priviezli čerstvé tulipány. A klinge! A červené ruže!“ Ale mňa už boleli nohy, a tak sme sa pobrali domov. Môj nos ešte dlho do noci vykrikoval zo sna: „Mmmmmm, cítiš – čisté periny!“</p>	<p>záujem – zmena temporytmu</p> <p>nové dobrodružstvo, východisko zo zápletky, riešenie problému</p> <p>stupňovanie, rozdielnosť farieb</p> <p>objavený nový svet – pozitívne vyžarovanie</p> <p>pointa – vrchol príbehu, „dobrá“ bodka</p>
--	--

Text spĺňa časový limit, je upravený tak, aby mal vzostupnú tendenciu, obsah zostal zachovaný, na konci textu je výrazná bodka – pointa prinášajúca pre diváka pomyselný výdych, záverečnú emóciu.

Opakom vypointovaných textov sú texty, ktorých **zámerom je** zanechať za sebou v mysli diváka **otáznik**. Koniec je nasmerovaný k tomu, aby divák neprestal ani po doznení posledného písmenka vnímať obsah vypovedaného, núti ho premýšľať, hľadať odpovede sám v sebe... Tieto hodnoty môžu priniesť aj texty s konkrétnou bodkou, no silným emocionálnym nábojom.

Koniec prednesu nie je nikdy totožný s posledným slovom, či vetou. Po doznení posledného slova je dobré, ak recitátor ešte chvíľu vyčká a nechá doznieť emóciu, vypovedanú myšlienku. Odchod z javiska je podobne ako príchod civilný. Je fajn, ak sa nám podarí – hlavne u menších detí – ustriechnuť tieto chvíle a naučiť dieťa, aby nerozoberalo prednes už cestou na stoličku, nekomentovalo prípadné nezdary (väčšinou je to aj tak výborné), ponechalo divákovi priestor na utvorenie si svojho názoru.

Výpadok textu – pokiaľ nejako výrazne nenaruší obsah a dramaturgický zámer, nie je ani pre porotcov dôvodom k horšiemu hodnoteniu. Porotca už po prvých sekundách vie zhodnotiť techniku recitátora a v tých nasledujúcich sa necháva prekvapiť príbehom, zaujímavým charakterom, či pointou.

V prílohe ponúkam zopár prednesových textov a zoznam autorov a diel vhodných pre žiakov primárneho vzdelávania. Prácu s umeleckým textom na 1.stupni ZŠ tiež dôsledne rozoberá v Metodickéj príručke pre učiteľov H. Rösslerová-Sláviková (2009).

3.4 Hodnotiace kritériá umeleckého prednesu

Porotcovia súťaží v umeleckom prednese poézie a prózy sú pravidelne vo svojej práci konfrontovaní s dvoma protipólmi: na jednej strane stojí dieťa, ktoré sa nesmierne snaží, prekonáva trému, neistotu z cudzieho priestoru, podáva ohromný výkon, je nádherne oblečené, upravené a v očiach má očakávanie budúceho výsledku, na strane druhej je nevďačná a zároveň inšpirujúca úloha porotcu, ktorý má objektívne zhodnotiť výkon recitátora.

Hodnotenie recitátora je **vždy subjektívne**. Každý porotca doň vnáša svoju optiku, životnú skúsenosť, pohľad na svet, hodnotí očakávanie. Aby sme sa čo najviac priblížili k objektivite v hodnotení niečoho tak vznešeného ako je umelecký prednes, je dobré orientovať sa podľa základných hodnotiacich kritérií.

Tabuľka 4 Hodnotiace kritériá

HODNOTIACE KRITÉRIÁ V DETSKOM A UMELECKOM PREDNESE
TVORIVOSŤ A OSOBNOSTNÝ PRÍSTUP RECITÁTORA
Schopnosť vnútorného videnia a cítenia recitátora Schopnosť vytvorenia vzťahu, názoru a postoja k textu Hlasová a rečová technika recitátora Čistota, správnosť a kultivovanosť jazykového prejavu Tvorivá práca s recitátorskými výrazovými prostriedkami Funkčnosť použitia slovných a mimoslovných prostriedkov Výstavba, gradácia a pointovanie prednesu Miera rozumovej a citovej účasti na prednese
PÔSOBIVOSŤ PREDNESU NA POSLUCHÁČA
Kontakt s poslucháčom a zacielenosť naňho Presvedčivosť interpretácie Pôsobenie recitátora ako osobnosti Originálnosť recitátora a jeho výkonu
POSOLSTVO

Prameň: vlastný návrh

Tieto základné kritériá v detskom umeleckom prednese môžu byť vodítkom pre pedagógov sediacych v porotách súťaží, a ktorí majú potrebu byť pre malého recitátora nielen „veľkým“ porotcom, ale i „kamarátom“, ktorý dokáže pochváliť a vyzdvihnúť to pekné, pôsobivé a čarovné a to, čo sa nevydarilo, dokáže zhodnotiť civilne bez zbytočných emócií. Každé slovo, ktoré malému recitátorovi adresujeme môže byť pre neho pohladením a výzvou, alebo zatvorením dverí do sveta prednesu.

4 REFLEXIA

Cieľom opisovanej pedagogickej skúsenosti bolo predostrieť pedagógom niekoľko námetov a cvičení, pomocou ktorých môžu pracovať s detským recitátorom. Jednotlivé cvičenia sa venovali všetkým zložkám umeleckého prednesu, aj keď na tak malom priestore, zostalo toho ešte veľa nevy povedaného. Umelecký prednes v sebe skrýva množstvo nástrah, ale i radostí, a o každej z nich je možné napísať skutočne veľa. Snažila som sa vybrať také cvičenia, ktoré sú zrozumiteľné a využiteľné v bežnej praxi učiteľa nielen v základnej umeleckej škole, ale i v základnej škole. Jednotlivé kapitoly pojednávajú o technike prejavu – dychu, artikulácii, rezonancii, dramaturgických úpravách textov, výbere vhodnej prednesovej literatúry, ale i samotnom prejave recitátora. Kolegom porotcom bola venovaná kapitola o hodnotiacich kritériách. Verím, že opísané aktivity budú prínosom a ponúknú pedagógom stručný prierez svetom umeleckého prednesu detí.

4.1 Odporúčania pre prax

Zmyslom práce s detským recitátorom nie je súťažné ocenenie, ale rozvoj osobnosti dieťaťa. Hlavným odporúčaním je teda uvedomenie si dôsledkov súťaživosti, ktorá sa vymkne spod kontroly a posunie recitátora z roviny dieťaťa objavujúceho nový, dobrodružný svet, do roviny zberateľa medailí. Umelecký prednes nie je šport, nedajú sa v ňom hodnotiť sekundy, či metre, je teda nanajvýš vhodné neustále sebe i recitátorovi pripomínať dôvod **prečo** sa postaví pred diváka: *prišiel som vám rozpovedať príbeh, prišla som sa podeliť s nádhernou básňou...* Tento postoj k prednesu má aj na diváka príjemný účinok – recitátor, ktorý nie je v súťažnom křči, má odpustené i občasné zaváhania v texte, či textový výpadok, pretože nie je dôležité byť technicky dokonalý, ale priniesť divákovi seba, svoj osobný zástož a možno i trošku srdca.

ZÁVER

Hovoriť pri umení o práci je tak trochu čudné, no na druhej strane je pravdou, že talent bez systematického pôsobenia naň, zakrpatie, ustrnie. Práca s umeleckým textom neprináša len finálny tvar v podobe dokonalého prejavu, ale obohacuje dieťa v mnohých oblastiach: učí ho čítať s porozumením, učí ho vnímať nielen obsah ale i hĺbku prečítaného, učí ho odkrývať tajomstvá obrazov, dešifrovať ich vnútorný obsah, prenikať do podstaty vecí videných očami iného človeka. Prednes učí tolerancii – vnímaním názorov iných ľudí, zoznamovaním sa s ich príbehmi, osudmi, sa recitátor stáva súčasťou sveta, ktorý nie je možné v bežnom živote objaviť.

Technická stránka recitátorovho prejavu je vďaka systematickej práci obohatená znalosti z gramatiky, ortoepie, poetiky, či rytmu.

Nielen teoretické poznanie ale predovšetkým osobný zážitok namiesto sprostredkovaného príbehu, ktorý ponúka televízna obrazovka, je dôležitým benefitom, ktorý práca na umeleckom texte so sebou prináša. Pomocou príbehov si dieťa buduje určitý hodnotový rebríček, rozlišuje kladných a záporných hrdinov, buduje si k nim svoj vlastný vzťah, identifikuje sa s postavami rytierov, princezien, šašov, či mudrcov.

Rozšírenie slovnej zásoby, ktorú so sebou táto oblasť prináša (výber textov vždy sprevádza niekoľko týždňov čítania rôznych textov a pátrania po tom správnom), pomáha dieťaťu získavať komunikačné zručnosti, zvyšuje jeho schopnosť zmysluplne komunikovať.

Pre mňa je prednes jednou nádhernou cestou, ktorú som mnohokrát absolvovala so svojimi žiakmi, a na konci ktorej možno nestál zakaždým ten „medailový“ výsledok, ale to ani nebolo cieľom: cieľom vždy bolo pozitívne pôsobenie na dieťa v osobnostnej i umeleckej oblasti. Postupné kroky prinášali v nasledujúcich rokoch svoje ovocie a spätná väzba v podobe dospelého recitátora schopného samostatne myslieť, konať, čítať, analyzovať, opakovane hľadať tajomstvá ukryté v príbehoch... je tým najlepším zadost'účením.

Verím, že prezentované skúsenosti obohatia a inšpirujú a postavia umelecký prednes poézie a prózy na úroveň iných záujmových oblastí, ktoré disponujú možno širšou základňou (rôzne športové aktivity), no možno v sebe neskrývajú toľko zaujímavých dobrodružstiev a príbehov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV

1. BEKÉNIOVÁ, Ľ. 2010. Kultivovanie jazyka a reči detského recitátora. 1. vydanie. Metodicko-pedagogické centrum. Bratislava. 2010. ISBN : 978-80-8052-356-5.
2. GRACOVÁ, X. 1980. Metodická príručka pre prípravný ročník LDO. Krajský pedagogický ústav. Bratislava. 1980.
3. GROHOVÁ, E. 2005. Metodická príručka pre PŠ, 1.a 2.ročník I. stupňa základného štúdia literárno-dramatického odboru základnej umeleckej školy. MŠ SR. 2005. ISBN: 80-7098-401-5.
4. GROHOVÁ, E. 2000. Prax detského prednesu. (metodicko-praktické otázky). 1. vydanie. Metodické centrum. Prešov. 2000.
5. ROSSLEROVÁ-SLÁVIKOVÁ, H. 2009. Práca s umeleckým textom. 2. vydanie. Slovenské pedagogické vydavateľstvo. Bratislava. 2009. ISBN : 978-80-10-01736-2.

Internetové zdroje

1. BEKÉNIOVÁ, Ľ. 2012. Tvorivá dramatika v edukačnom procese. 1. vydanie. Metodicko-pedagogické centrum. Bratislava. 2012. [cit.12.3.2014] Dostupné na: <http://www.mpc-edu.sk/>.
2. Školský vzdelávací program základnej umeleckej školy v Slovenskej republike. [cit.12.3.2014] Dostupné na: <http://www.statpedu.sk/>.

ZOZNAM PRÍLOH

Príloha 1 Obrázky a tabuľky

Príloha 2 Odporúčané texty

Príloha 3 Zoznam zaujímavých autorov – obľúbené knihy Daniela Heviera a iných čitateľov

PRÍLOHA 1

Obrázky:

Obrázok 1 Mestečko NUDÍMSAAŽSPÍM

Obrázok 2 Obyvatelia mestečka NUDÍMSAAŽSPÍM

Obrázok 3 Fúkanie horúceho jedla

Obrázok 4 Preľaknutý nádych

Obrázok 5 Výdych „śśś“

Obrázok 6 Premena z Máhárášvandillí

Obrázok 7 Variácie s plachtou

Obrázok 8 Pod plachtou

Obrázok 9 Relaxačná fáza cvičení

Obrázok 10 Výdych na počet dôb

Obrázok 11 Tipi, tapa, tepe

Obrázok 12 Auvex, Baumax

Obrázok13 Bábky – spevňovanie chrbtových svalov

Obrázok 14 Cesta prednesového textu

Obrázok 15 Princíp zrozumiteľnosti

Obrázok 16 Princíp jednoduchosti

Obrázok 17 Princíp živosti

Tabuľky:

Tabuľka 1 Uvoľňovacie artikulačné cvičenia

Tabuľka 2 Cvičenia na upevňovanie samohlások

Tabuľka 3 Jazykolamy

Tabuľka 4 Hodnotiace kritériá

PRÍLOHA 2

Ján Navrátil: O princeznej, čo uniesla

draka

Sedel sedemhlavý drak
v dračej diere tisíc rokov.
Čakal na princeznú Elu,
že ho zbaví okov.

Ela si ho domov vzala:
„Bude z teba žiak!“
„Omyl, dievča, nevidíš,
že som hrozný drak?“

Pozri na tých sedem hláv!
Hneď ťa vezmem na rohy.
Iba princezné viem kradnúť
a nie písať úlohy.

Hu-hu! Tras sa predo mnou!“
hrozil výmyselnej Ele.
„Nechvastaj sa, sedemhlávok,
teraz sú už dievky smelé,

nie tak ako kedysi,
keď šiel na ne z draka strach!
Strachotinky nájdeš dnes
iba v smiešnych rozprávkach!“

„Pozor, dievča! Nemýľ si ma
s papierovým drakom,
akých chlapci vypúšťajú
na strniskách k mrakom.

Veď mne z papúľ oheň šľahá!
Aha! Radšej sa ma boj!“
„Ozaj, oheň! Aká krása!
Spravím z teba ohňostroj!“

„Ba prsty si popáliš!
Daj preč ruky od jazykov!“
„Bud' už ticho, sedemhlávok,
lebo zvolám požiarnikov.

Vyhasne ti v siedmich krkoch:
Od dnes budeš žiačikom!
Ja ti budem do siedmich hláv
vtĺkať rozum tlčíkom.

Dobre je mať sedem hláv,
rýchle zvládneš celú vedu.
Do prvej ti vtlačím počty,
do druhej zas vlastivedu,

tretiu čítať naučím,
štvrtú rýmy, básničky,
piatu figle pravopisu,
šiestu noty, pesničky.“

„A čo siedmu?!“ drak sa ľaká,
„Ela milá, vrav!“
„Siedmu hlavu bude učiť
tých šesť múdrych hláv.

Keď ju všetko naučia,
zvesím šabl'u z klinca,
šesť hláv –šmyk- a zmeníš sa
na múdreho princa.

Popýtaš ma o ruku,
otec to hneď povie mame:
„Hurá, mama, netráp sa už,
že tú Elu nevydáme!“

Daniel Hevier: Bz a Bzzzzzzz

„To je nuda, to je nuda“, vzdychal pán Labka, Ležal na starom gauči a tvár mal zakrytú novinami. Ale čítanie ho už nebavilo. „To je otrava! Prečo sa tá nedel'a tak vlečie.“ Zahodil noviny a pozrel na povalu: „Pozrimeže! Veď tá povala vyzerá ako obrovská pristávacia plocha na letisku obrovského mesta, ktoré sa volá...volá...volá...Labkopolis. Nič to, že je teraz prázdne! Všetky lietadlá sú práve vo vzduchu...ale onedlho začnú pristávať a...“

Pán Labka nestačil ani dopovedať vetu a na pristávaciu plochu sa zniesli - dve muchy. Chvíľu sa bez slova prechádzali sem a tam, no potom sa pustili do rozhovoru: „Bz!“ „Bzzzzzzz!“ „Bz! Bz! Bz!“ „Bzzzzzzz! Bzzzzzzzz!“ Pán Labka natrčal uši. Najprv nerozumel, no potom začul: „Bz! Čo sa mi tu motáte! Toto je moje letisko!“ Druhá mucha zabzučala: „Bzzzzzzz! Bzzzzzzzzz! Nebuďte bezočivá! Odjakživa patrilo mne!“ „Bz! Bz Bz - Taká nehoráznosť! Každý vám povie, že táto pristávacia plocha patrí muche Bz - a to som ja!“ „Bzzzzzzz! Podľa vášho krátkeho mena vidím, že ste veľmi mladá, neskúsená, takpovediac začiatočníčka! Nič neviete o svete. Neviete ani, že pred vami stojí slávna mucha Bzzzzzzz! Vystupovala som v televízii a písali o mne noviny! Niečo som už za svojho dlhého života preskákala, prelietala a prebzučala!“ „Ó, vy ste tá svetoznáma Bzzzzzzz? Veľa som o vás už počula. Viete, ja premávam - zatiaľ - iba na krátkych linkách a tam sa nedá zažiť veľa zaujímavého.“ „To vám verím, slečna Bz...Krátke trate Chodba - kúpeľňa, lampa - umývadlo, televízor- telefón... nie sú naozaj ničím zaujímavé... Zato ja...“ „Rozprávajte, pani Bzzzzzz!“ dychtivo zvolala mucha Bz. Chvíľu bolo ticho, že ani mušku nebolo počuť, potom mucha Bzzzzzz spustila: „Ja premávam už dlhé roky na diaľkových tratiach Anténa- Pieskovisko na dvore, Lavička v Parku - Drogéria, Plot - Garáž! To viete, taká mucha si musí dávať sakramentský pozor, aby pri tom namáhavom lete nehavarovala, aby nenarazila do nejakej výškovej rastliny alebo do linky, ktorá premáva opačným smerom. Minule ma skoro zrazila vážka Ťarchat'ažká ...“ Bz!“ nal'akala sa Bz. „Ako iste viete, vážka je lietavec z rodu vrtuľníkovitých. Skoro mi dolámala pravé krídlo!“ „Bz. Bz!“ „A včera? Letím si na najdlhšej linke Lopúch - Okno Na Pivnici, keď priamo nado mnou - motýľ Aerotyl! A rozprašuje prášok z krídel! Poriadnu spíšku! Ešteže som nestratila duchaprítomnosť! Urobila som prudkú vývrtku dohora a zapla stierače!“ „BZ, BZ, skvelý manéver. Ste naozajstná profesionálka, pani Bzzzzzz. Máte právo na túto pristávaciu plochu.“ „Bzzzzzz, veď je tu miesta dosť aj pre celé mušacie aerolínie,“ polichotene odvetila mucha Bzzzz.

„Ale, ba,“ rozčúľil sa pán Labka, schytil muchot'apku a... „Ja už letím, blíž sa štartér so štartovacou vlajkou!“ povedala náhlivo Bzzzzzz. PLESK. Ozvala sa rana a obe muchy odleteli ozlomkrídla preč. „Ušli, potvory. Ale - to sa musí uznať - obe mali perfektný štart!“

PRÍLOHA 3

Zoznam zaujímavých autorov - obľúbené knihy Daniela Heviera a iných čitateľov:

Andersen Hans Christian: Rozprávky
Baum Lyman Frank: Čarodejník z krajiny Oz
Brzechwa Jan: Akadémia profesora Machuľu
Carroll Lewis: Alica v krajine zázrakov a za zrkadlom
Dickens Charles: Čarovná rybia kosť
Ende Michael: Dievčatko Momo a ukradnutý čas
Hesse Hermann: Rozprávky
Janovic Tomáš, Vanek Marián: Neukradni tri vajcia
Krüss James: Dobrodružstvá Tima Thallera
Prévert Jacques: Rozprávky pre neposlušné deti
Radovič Dušan: Rozprávky pre Gordanu
Rodari Gianni: Rozprávky po telefóne
Rushdie Salman: Harún a more príbehov
Satinský Július: Rozprávky uja Klobásu
Skácel Jan: Uspávanky
Tolstoj Alexej: Zlatý kľúčik
Trnka Jiří: Záhrada
Werich Jan: Rozprávky
Gosciny/Sempé: Mikulášove šibalstvá
Hesse Hermann: Rozprávky
Hrubín František: Dvakrát sedem rozprávok (prebásnil Milan Rúfus)
Hughes Ted: Príbehy o stvorení
Karafiát Jan: Broučci
Zvonimir Balog: Časti si vymýšľam... že ma bolí škola, aby som nemusel ísť do žalúdka
Ľubomír Feldek: Modrá kniha rozprávok
Ľubomír Feldek: Veľká kniha slovenských rozprávok